

Дутчак Е. І.
СОВРЕМЕННАЯ УКРАИНСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ О
БИБЛИОТЕЧНОМ КРАЕВЕДЕНИИ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ТУРИСТИЧЕСКО-
КРАЕВЕДЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ В ГАЛИЧИНЕ 30-х гг. XIX - 30-х XX в.

Рассмотрены ключевые проблемы библиотечного краеведения Галичины в современной украинской историографии. Проанализированы основные достижения современной украинской историографии по очерченной проблеме и сделан вывод о недостаточной научной разработке проблем библиотечного краеведения в современной украинской историографии.

Ключевые слова: краеведение, историография, Галичина, библиография.

Dutchak H. I.
MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY ABOUT
LIBRARY LOCAL LORE AS PART TOURISM AND LOCAL LORE MOVEMENT IN
HALYCHYNA in the 30th XIX – 30th XX CENTURIES.

The key problems of library study of local lore of Galicia in modern Ukrainian historiography are considered. Basic achievements of modern Ukrainian historiography are analysed on outlined issue and drawn conclusion about insufficient scientific development of problems of library study of local lore in modern Ukrainian historiography are made.

Key words: study of local lore, historiography, Galicia, bibliography.

Дутчак Олена Іванівна – к.і.н., викладач кафедри туризму і краєзнавства Інституту туризму ПНУ ім. В. Стефаника

Сфера наукових зацікавлень: проблеми розвитку туристично-краєзнавчого руху у Галичині, пам'яткоохоронної діяльності та етнотуризму.

- роки ХХ ст.) / Кунанець Наталія Едуардівна: Дис. канд. іст. наук: 07.00.08. – К., 2007. – 245 с.
17. Козак У. Історія бібліотеки Ставропігії / У. Козак // Успенське братство і його роль в українському національному відродженні: Доп. та повідомл. наук. конфер. (Львів, 4–5 квіт. 1996 р.). – Львів, 1996. – С.72–77.
18. Колосовська О. Видання Ставропігійського братства у фондах відділу рідкісної книги ЛНБ АН УРСР / О. Колосовська // З історії книги та бібліографії: зб. наук. праць / АН УРСР, Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 68–75.
19. Кривенко М.О. Книгозбірня «Студіону» у Львові (1909-1940): історія, сучасний стан фонду / М.О. Кривенко: Автореф. канд. іст. наук. – 27.00.03. – К., 2010. – 20 с.
20. Ківшар Т. І. Український книжковий рух як історичне явище (1917-1923) / Т.І. Ківшар / НАН України, Центр пам'яткознавства.– К.: Логос, 1996.– С. 43-45.
21. Кунанець Н. Е. Наукові бібліотеки Львова: становлення, комплектування, формування фондів і колекцій (кінець ХVІІІ — 30-ті роки ХХ ст.) / Кунанець Наталія Едуардівна: Дис. канд. іст. наук: 07.00.08. – К., 2007. – 245 с.
22. Соляник А.А. Система документопостачання бібліотечних фондів: закономірності розвитку / А.А. Соляник. – Х., 2005. – С. 95-96.
23. Кунанець Н. Е. Наукові бібліотеки Львова: становлення, комплектування, формування фондів і колекцій (кінець ХVІІІ — 30-ті роки ХХ ст.) / Кунанець Наталія Едуардівна: Дис. канд. іст. наук: 07.00.08. – К., 2007. – С. 78-173.

- / Алла Середяк // Нарис історії «Просвіти» / Р. Іваничук, Т. Комаринець, А. Середяк. – Львів — Карків — Париж: Провіта, 1993. – С. 86-118.
8. Зуляк І. Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919-1939)... – С. 322-356.
9. Там само. – С. 356-409.
10. Кунанець Н.Е. Мандрівні бібліотеки товариства „Просвіта” Галичини: перша половина ХХ ст./ Н.Е. Кунанець // Бібл. планета. – 2005. – № 1. – С. 31–33.
11. Паламарчук О. «Просвіта» і просвітяни Городка: історичний нарис / О.Паламарчук. – Львів, 1998. – 140 с.
12. Седляр О. Філія «Просвіти» в Бережанах (1890-ті — 1914 роки): заснування, діяльність, визначні постаті / Олександр Седляр // Вісник Львівського університету: Серія історична. – Вип. 38. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. – С. 640-657.
13. Стеблій Ф. З історії читальні «Просвіти» в селі Суходоли / Феодосій Стеблій // Українська культурна спадщина національна свідомість державність: Ювілейний зб, на пошану Феодосія Стеблія. Вип. 9. – Львів, 2009. – С. 83-93.
14. Колосовська О. Бібліотека Народного Дому: з історії формування фондів // Записки Львівської наук. б-ки ім. В. Стефаника: зб. наук. праць / НАН України, Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника.– Вип. 9/10. – Львів, 2002. – С. 114–134.
15. Колосовська О. Богдан Дідицький – бібліотекар Народного дому у Львові (1884–1901) // Записки Львівської наук. б-ки ім. В. Стефаника: зб. наук. праць/ НАН України, Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Вип.12. – Львів, 2004. – С. 218–232.
16. Кунанець Н. Е. Наукові бібліотеки Львова: становлення, комплектування, формування фондів і колекцій (кінець ХVІІІ — 30-ті

виразний краєзнавчий характер. По-третє, фактично ще не було здійснено спеціального комплексного аналізу суто краєзнавчої діяльності бібліотек національних інституцій в Галичині за окресленого періоду. Його проведення має дати не опосередковані уявлення (що впливають і з наявних праць), а чітку виразну картину про краєзнавчі фонди та функції, напрями, методи краєзнавчої діяльності їхніх бібліотек. Передумови для такого дослідження дають спеціальна методологія аналізу краєзнавчої діяльності бібліотек, нагромаджений масив різнофахових праць у цій сфері та значна джерельна база.

Література:

1. Кунанець Н. Е. Наукові бібліотеки Львова: становлення, комплектування, формування фондів і колекцій (кінець XVIII — 30-ті роки XX ст.) / Кунанець Наталія Едуардівна: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. — К., 2007. — С.9-10.
2. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / В.Л. Петранівський, М. Й. Рутинський. — К: Знання, 2006. — С. 23-35.
3. Чоповський В. Будителі національного руху: Діяльність культурно-освітніх товариств „Просвіта” та «Рідна школа” на західноукраїнських землях: II пол. XIX — 20–30-ті роки XX ст./ В. Чоповський — Львів, 1993. — 64 с.
4. Ковба Ж. М. «Просвіта» — світло, знання, добро і воля українського народу. (До 125-річчя з дня заснування) / М.Ж. Ковба. — Дрогобич: Відродження, 1993. — 128 с.
5. Зуляк І. Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919-1939): монографія / Іван Зуляк. — Тернопіль: Воля, 2005. — 946 с.
6. Савчук Б. Просвітницька і соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині / Борис Савчук. — Івано-Франківськ: Плай, 1999. — 136 с.
7. Середяк А. Характеристика видань Львівського Товариства «Просвіта»

аналізу згаданих та інших праць із зазначеної проблеми, бо вони у переважній більшості не увиразнюють тематику краєзнавчих фондів бібліотек та їхню краєзнавчу діяльність, зокрема у вигляді масової просвітницької роботи, яку проводила головним чином «Просвіта».

Більше світла на це питання проливають окремі вузькопрофільні бібліотекознавчі та книгознавчі дослідження. Зокрема, вивчаючи розвиток системи книгопостачання бібліотечних фондів України у XIX — на початку XX ст. А.Соляник²² стисло розкрив масово-просвітницьку діяльність товариств «Народний дім», «Галицько-руська матиця», «Просвіта», що також носила виразну краєзнавчу спрямованість.

Грунтовніше це питання відображене у вже згадуваному творчому доробку Н.Кунанець²³, який свідчить, що значно ширше коло громадських бібліотек формували фонди українознавчими виданнями, зокрема й краєзнавчого характеру. Дослідниця розкрила джерела їхнього комплектування (підтримка меценатів, книгообмін, отримання обов'язкових примірників, передача за заповітами, придбання за готівку, передплата тощо); показала методику опрацювання і каталогізації фондів; розкривала динаміку змін тематичних пріоритетів їхнього формування, обумовлених галуззю діяльності інституції засновниці; окреслила процес складання колекцій та зібрань періодичних, рукописних, картографічних видань тощо. Було показано, що не лише вищезгадані українські («Просвіта», НТШ, «Народний дім», студентські, учительські тощо), а й польські інституції володіли чималими збірками українознавчих видань.

Отже, аналіз діяльності національних інституцій в Галичині в означеному напрямі дозволяє зробити три головні висновки. По-перше, у фондах їхніх бібліотек була нагромаджена значна кількість як україномовної, так і польськомовної літератури, яку за всіма формальними та змістовими ознаками можна кваліфікувати як краєзнавчу. По-друге, не лише «Просвіта», а й інші наукові, культурологічні, професійні, жіночі товариства проводили масово-просвітницьку роботу, що за сучасними критеріями також носила і

звела до морального виховання українців Галичини та поширення серед них україномовної книги, хоча насправді їхні функції були вагомими. А бібліотеку НТШ дослідниця справедливо трактує як головну національну українську книгозбірню на західноукраїнських землях, що нагромаджувала українські видання з різних теренів України й усього світу.

На окрему увагу заслуговує творчий доробок Н. Кунанець у вигляді дисертаційної роботи²¹ та низки змістовних публікацій, які істотно розширюють її зміст. Спираючись на значне коло різноманітних джерел дослідниця розкрила особливості становлення наукових бібліотек Львова наприкінці XVIII — 30-тих роках XX ст., здійснила періодизацію цього процесу, показала вплив на нього різних соціокультурних чинників. Комплексний підхід до проблеми засвідчує висвітлення бібліотечної діяльності як українських, так і польських наукових товариств, а також вищих навчальних закладів, зокрема й студентських об'єднань міста. Повноту «бібліотечного образу» галицької столиці доповнює показ виникнення і розвиток численних приватних книгозбірень знаних наукових і громадських діячів. Це дослідження дає важливе підґрунтя для з'ясування ролі бібліотек у розвитку історико-краєзнавчих досліджень та у їхній діяльності з поширення краєзнавчих знань серед широких верств населення. Дана праця засвідчила прогресуючу в сучасній історіографії тенденцію відходу від «україноценризму» та прагнення осмислювати певні суспільні явища і процеси на загальному поліетнічному історичному полотні, де поряд з українцями виступають інші сусідні національні спільноти.

Запропонований анотативний огляд історіографічних джерел яскраво засвідчує, що проблема становлення і розвитку бібліотек різних національних інституцій одержала достатнє відображення в літературі історичного та бібліотекознавчого спрямування. У своїй сукупності вона дає доволі чітке уявлення про етапи становлення книгозбірень, їхнє комплектування, наявні фонди, кадрове забезпечення, тематичні пріоритети наявних колекцій тощо. Однак ми свідомо не вдавалися до поглибленого

поглиблено з'ясовуються у статейних публікаціях У. Козак про етапи становлення книгозбірні Ставропігії¹⁷; О. Колосовської¹⁸ про її видавничу діяльність і рукописну спадщину тощо. У згаданих та інших роботах деталізовано реконструйовано процес успадкування Ставропігією однієї з перших у Галичині українських бібліотек Успенського братства, що була покликана стати основою для вивчення та поширення знань з української історії і культури.

Своєрідне місце серед такого роду досліджень посідає доробок М. Кривенко, яке підсумовує існуючі історіографічні та історичні джерела про виникнення і функціонування в 1909-1940 рр. у Львові книгозбірні «Студіону»¹⁹. У її книжкових і рукописних фондах та колекціях переважала закордонна (європейська, грецька) література, тому бібліотеку «Студіону» часто називають «візантійською». Втім, з точки зору історичного краєзнавства становить інтерес відтворена дослідницею історія її будинків, інтер'єрів, бібліотечних знаків, а також художні цінності книгозбірні, представлені різними мистецькими жанрами: архітектурою, іконами, малярством, книжковою графікою, що були творіннями рук як іноземних, так і місцевих майстрів.

У значному масиві різновидових історіографічних джерел розкривається роль і значення бібліотек у діяльності молодіжних, студентських, жіночих, педагогічних професійних та інших громадських організацій Галичини кінця XIX — XX ст. Окремо відзначимо значний доробок істориків щодо діяльності шкільних бібліотек з поширення краєзнавчих знань серед української молоді.

Узагальнюючі дослідження з історії бібліотечної справи в Україні у XIX — XX ст. дають важливі уявлення про спільні риси та особливості їхнього становлення на західноукраїнських та інших українських землях. У контексті вивчення історії українського книжкового руху в 1917-1923 рр. Т. Ківшар²⁰ показала роль і місце «Просвіти» і НТШ у його розвитку. Щоправда значення бібліотек просвітянського товариства у цій справі вона

спільна національна ідея.

Предметом активної уваги дослідників стала бібліотека НТШ. Історія її становлення і різні аспекти функціонування піднімалися як у спеціальних публікаціях, так і в узагальнюючих працях з історії з товариства. Загалом у літературі переважає цілком виправданий підхід щодо розгляду функціонування бібліотеки НТШ у спільному контексті з бібліографічною працею товариства.

Достатнє відображення в літературі знайшла діяльність бібліотек інших українських культурологічних установ, хоча через статейний формат і різну тематику такі публікації не завжди чітко окреслюють історико-краєзнавчу спрямованість їхніх фондів і діяльності. Так, О. Колосовська присвятила низку статей про становлення і розвиток бібліотеки однієї з найстаріших українських установ «Народного дому». Зокрема вона розкрила етапи комплектування її фондів, хоча не деталізувала характер та особливості їхнього опрацювання¹⁴. В іншій розвідці дослідниця докладно висвітлила чвертьстолітню діяльність відомого історика Б. Дідицького на посаді бібліотекаря «Народного дому» у Львові¹⁵. Розгорнуту характеристику становлення фондів його книгозбірні дала Н. Кунанець¹⁶. З матеріалів цих й інших напрацювань випливає, що в «Народному домі» нагромадилася значна кількість цінної літератури, зокрема й галузі краєзнавства. З цього активно користали фахові історики, студенти й інші особи, головню з числа львівської інтелігенції. Однак на популяризацію історико-краєзнавчих знань серед ширших верств суспільства ця інституція майже не впливала, що зумовлювалося перетворенням бібліотеки «Народного дому» з масової, як планувалося спочатку, на наукову. З покликанням звідти та слідом за брошурою Б. Барвінського «Бібліотека і музей «Народного дому» (1920) в сучасній літературі утвердилося трактування його книгозбірні як однієї з перших руських (українських) наукових установ.

У сукупності різнопрофільних досліджень достатньо повно з'ясована історія бібліотеки Ставропігійського інституту. Різні аспекти даного питання

етнографічних тощо) регіонів.

До цієї проблеми у спеціальних й узагальнюючих працях зверталися дослідники історії українського бібліотекознавства. З-поміж них на окрему увагу заслуговує наукова розвідка Н. Кунанець про особливості діяльності бібліотек товариства «Просвіта»¹⁰. Автор показала етапність їхнього розвитку («до» і «після» 1890 р., коли Головна бібліотека товариства виконувала не лише функції книгозбірні, а сховища рукописів, стародруків, мап, предметів старовини тощо, які потім передали бібліотеці НТШ), визначила рівні й специфіку функціонування просвітянських бібліотек, мережу їхнього поширення тощо. Зі всього видно, що з кінця ХІХ ст. вони зосередилися на обслуговування малоосвіченого читача, тому комплектувалися науково-популярними виданнями, зокрема й краєзнавчого характеру.

За два останніх десятиліття з'явилися сотні різновидових публікацій про діяльність «Просвіти» в окремих місцевостях, що згідно сучасного територіально-адміністративного поділу відповідають районам, областям, містам, селам. Більшість з них носить науково-популярний, історико-краєзнавчий характер та відзначається національно-патріотичним пафосом. В академічних виданнях учені рідко звертаються до висвітлення цієї проблеми на такому «мікрорівні», тому в якості прикладів наведемо історичний нарис О. Паламарчука про «Просвіту» в Городку¹¹, наукові статті О. Седяра про філію «Просвіти» у Бережанах¹² і Ф. Стебля про читальню «Просвіти» в селі Суходолах¹³. Порівняно з узагальнюючими роботами такі публікації дають якісно новий рівень уявлень про роль товариства у формуванні краєзнавчих знань української людності краю, адже вони відображають внесок місцевих діячів-ентузіастів у цю справу, читацькі запити місцевої людності тощо. Водночас результати таких досліджень засвідчують відмову товариства від формування «містечкового» патріотизму, яке прагнуло виховувати галицьке українство на ідеях загальнонаціонального соборництва, проводячи думку, що попри культурно-побутові відмінності українців різних «теренів» єднає

літератури. Аналіз тематики, характеру, повноти відображення в ній бібліотечно-краєзнавчої діяльності «Просвіти» дозволяє умовно виділити три групи праць: історико-узагальнюючі, фахово-бібліотекознавчі, історико-краєзнавчі. Таке групування історіографічних джерел загалом може бути прийнятливим і стосовно діяльності у зазначеному напрямі Наукового товариства ім. Шевченка та інших українських наукових й культурно-освітніх інституцій.

Маємо доволі численну групу узагальнюючих монографічних і дисертаційних досліджень, що висвітлюють організаційне становлення і різнопланову діяльність «Просвіти» за певних періодів чи в окремих регіонах (В. Чоповський³, Ж. Ковба⁴, І. Зуляк⁵, Б. Савчук⁶ та ін.). Видавнича і бібліотечна діяльність в них відображається, як правило, фрагментарно, зокрема у контексті видавничої, масово-просвітницької чи інших сфер діяльності товариства. У типовому виразному вигляді це явище представлено в «Нарисі історії «Просвіти», де А.Середяк охарактеризувала структуру і тематику її видань⁷, що призначалися для масового просвітництва, значна їх частина мала виразний історико-краєзнавчий характер.

Окремо відзначимо ґрунтовну об'ємну монографію І. Зуляка про діяльність «Просвіти» у Західній Україні за міжвоєнного періоду, де у двох підрозділах «Розвиток видавничої справи»⁸ та «Функціонування бібліотечної сфери»⁹ здійснено деталізований аналіз зазначених напрямів діяльності товариства. З нього випливає, що видавнича діяльність у вигляді серійних книжкових видань і періодики носила краєзнавчу спрямованість та призначалася для масового просвітництва і формування національної свідомості серед широких верств населення. Такий же характер мала праця просвітянських бібліотек Головного віділу та читальняних, що використовували різні форми і засоби популяризації україномовної літератури. Згідно з каталогів значна її частина була покликана формувати уявлення про природу, історію, культуру як України загалом, так і Галичини та її окремих територіальних (природно-географічних, адміністративних,

бібліотечних установ, які створювалися і функціонували головним чином при наукових й культурологічних інституціях — «Народному домі», Ставропігійському інституті, «Просвіті», Науковому товаристві ім. Шевченка, а також молодіжних, жіночих, професійних та інших добровільних громадських об'єднаннях, що діяли на власних статутах. Навколо них гуртувалися інтелектуальні сили української суспільності в особі професійних істориків й аматорів, громадських, культурних, церковних діячів та також меценатів, підприємців тощо.

Згідно з підрахунками вчених зі ста наукових і культурно-освітніх товариств, що існували у головному культурному центрі Галичини Львові в XIX — 30-х роках XX ст. понад 80 мали власні бібліотеки, функції і завдання яких обумовлювалися їхніми статутами¹. Окрім того, частина товариств мала широку мережу своїх фіалів у краї, що також мали книгозбірні. За соціальним призначенням такі бібліотеки поділяють на універсальні та спеціальні, які своє чергою градують на книгозбірні вишів і дослідних установ, наукових і фахових товариств, науково-педагогічні, науково-навчальні тощо. Кожен з цих типів бібліотек проводив краєзнавчу діяльність, виходячи з характеру формування фондів та контингенту читачів. Найактивнішу працю у цьому напрямі проводили бібліотеки українських наукових та культурно-освітніх, молодіжних, жіночих організацій, з якими активно співпрацювали фахові історики й аматори та культурно-громадські діячі. Тож саме на історіографії цього «сегменту» бібліотечного руху зосередимо увагу.

Науковці цілком слушно наголошують на вагомій ролі «Просвіти» (1868-1939) у розгортанні українського краєзнавчого руху в Галичині², але не завжди конкретизують той факт, що головну роль у цьому відношенні відігравала передусім видавнича і бібліотечно-бібліографічна діяльність, а вже потім краєзнавчо-популяризаторська праця її читалень. З початку 1990-х років зростає інтерес дослідників до історії цього найвизначнішого українського товариства, що спричинило зливу найрізноманітнішої

УДК 908:930.1 (477.83/86)

ББК 63.1 (4 Укр)

Олена Дутчак

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРО
БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК СКЛАДОВУ ТУРИСТИЧНО-
КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ У ГАЛИЧИНІ**

30-х рр. XIX – 30-х рр. XX ст.

Розглянуто ключові проблеми бібліотечного краєзнавства Галичини у сучасній українській історіографії. Проаналізовано основні здобутки сучасної української історіографії з окресленої проблеми та зроблено висновок про недостатню наукову розробку проблем бібліотечного краєзнавства у сучасній українській історіографії.

Ключові слова: краєзнавство, історіографія, Галичина, бібліографія.

Бібліотечне краєзнавство — важливий невід’ємний елемент інституціональної складової краєзнавчого руху та наукового життя Галичини у 1830-х — 1930-х роках. Краєзнавча бібліографія у структурі краєзнавчого руху займає «проміжне», а радше всеохоплююче становище, адже завдяки своїй універсальності вона акумулює всі види краєзнавства, що поділяються за такими ознаками: 1) соціальною (наукове, освітнє, виховне тощо); 2) змістовою (історичне, географічне, літературне та ін.), 3) організаційною (державна, громадська, індивідуально-ініціативна форми реалізації краєзнавства).

Історіографічний аналіз цієї проблеми стосовно розвитку краєзнавчого руху та наукового життя Галичини у 1830-х — 1930-х роках супроводжується певними труднощами та має свої особливості, зумовлені характером функціонування бібліотек, їхнім інституціональним оформленням тощо. За умов бездержавного існування українців (крім нетривалої доби ЗУНР) у складі державно-політичних систем Австро-Угорщини і Польщі, вони фактично не мали власних національних публічних